

Bartol Francelj i "Pučki prijatelj"

(Diskusija na Okruglom stolu povodom reprinta "Vinogradara" D. Stražimira, Sv. Ivan Zelina, 21. VI. 1992.)

U svojem predgovoru "Vinogradaru" Dragutin Stražimir na dva mjesta spominje Bartola Francelja. Prvi put kao urednika i vlasnika "Pučkog prijatelja", koji je Stražimira pozvao da u tom listu piše o vinogradarstvu, a drugi put mu zahvaljuje na trudu koji je uložio u izdavanje "Vinogradara". Iz ovog podatka možemo zaključiti da je Bartol Francelj bio i izdavač "Vinogradara". Ovaj zaključak mogu potkrijepiti i podacima da je kao mjesto izdanja "Vinogradara" označen Varaždin te da je tiskan brزتiskom Platzera i sina, a ta je tiskara tiskala i "Pučkog prijatelja". Svoju zahvalu Francelju Stražimir zaključuje riječima: "Viečni Te Bog, mužu rodoljubni, poživio rodu na slavu i korist!"

Tko je bio Bartol Francelj, taj "muž rodoljubni", očito poštovan i cijenjen u svoje vrijeme? Sasvim je slučajna podudarnost da mi je kao uredniku za novinstvo "Hrvatskog biografskog leksikona" i autoru biografija nekih novinara dopao zadatak da napišem i biografiju Bartola Francelja, pa na osnovi dosadašnjih istraživanja mogu ovom prilikom nešto reći o njemu i njegovom "Pučkom prijatelju". Nažalost, do današnjih su dana o Bartolu Francelju stigli tek fragmentarni, pa i netočni podaci. Polazište za uvrštavanje Francelja u abecedarij "Hrvatskog biografskog leksikona" bile su dvije rečenice na stranici 236, knjige Josipa Horvata "Povijest novinstva Hrvatske 1771. - 1939.", koje glase:

"Zvekan je zacijelo pridonio porazu narodne stranke na izborima, mada je ona našla neku potporu u kratkotrajnim časopisima, koji su se pojavili tih godina. U Varaždinu je Barzol Fraverethi počeo izdavati Pučki prijatelj, dok je u Karlovcu 1868. izlazio mjesečnik Slavjanski jug, koji je izdavao i uređivao Juraj Klarić."

Dakle u Horvatovoj knjizi su i ime i prezime Francelja krivo napisani! Ova kardinalna greška može se ispraviti samo uvidom u sačuvana godišta "Pučkog prijatelja", što sam i učinio. Kako sam iz tog lista doznao da ja Francelj bio učiteljem na varaždinskoj realci, krenuo sam tim tragom. Iz "godišnjih izvestja o nižoj realnoj i glavnoj učionici dečakah u Varaždinu" saznao sam da je Francelj bio ovdje od 1856. g. namjesni, a od 1857. redovni realni učitelj. Najprije je predavao "ilirski" (kasnije hervatski) i talijanski jezik, a narednih godina još i njemački te zemljopis s povjesnicom i gopodarstvo. Na realci je Francelj učiteljevaio do njezina spajanja s varaždinskom gimnazijom 1874. g., tada već bolestan, jer 1873. i 1874. g. dobiva duže dopuste radi oporavka zdravlja. Da li je preuzet i za učitelja na gimnaziji nisam još ustanovio, jer u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu nema gimnazijskih godišnjih izvještaja za 1875.-1879. g. Godine 1880. međutim, nema Francelja u popisu nastavnog osoblja.

U godišnjim izvješćima realne i glavne učionice Francelj se triput javlja s člancima: "Važnost i potreboća realnih učionah u Hervatskoj" (1856.), "Sredstva valjane učione" (1857.) i "Nekoliko riečih roditeljem osobito o važnosti realnih naukah" (1860.).

Prvi od ovih članaka može se smatrati programatskim. U prilikama tadašnjeg

hrvatskog gospodarstva Francelj se zalaže za razvitak trgovine, obrta, željezničkog prometa i, nadalje, prikladnog politehničkog obrazovanja. U trećem, pak, članku poziva svakog varaždinskog građanina koji ne šalje sina u gimnaziju, da ga šalje u realku.

Francelj je svakako uvidio da gospodarsko obrazovanje ne može počivati samo na školi, već da mora biti okrenuto i odraslima, ponajviše seljacima. Zato je 1867. g. kao vlasnik, izdavač i urednik pokrenuo "Pučkog prijatelja", kao "poučan i zabavan tjednik za puk trojedne kraljevine". U uvodniku prvog broja (7. III) kaže se da će prva briga lista biti gospodarstvo, "tj. kako ratar mora poslovati i raditi na oranica, na livadama ili sjenokošah, po vinogradima i kod kuće ili doma, osobito kako mora nastojati oko svoje marhe", a sve to u cilju da poveća svoj prihod. Zanatlije, pak, list će učiti kako se pravi razna roba, pogotovo ona koja se izvozi. List će dalje upoznavati puk s njegovim pravima i dužnostima, donosit će lijepe pripovjetke, pisati o lijepim i korisnim knjigama za puk, o osiguranju imovine protiv požara, tuče, kuge i sl., o tome što je nova po domovini i širokom svijetu, a imat će i oglasnik.

Kao i o Francelju, nedostaje podataka i o "Pučkom prijatelju". U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici sačuvana su samo prva dva godišta, a u varaždinskom muzeju i Historijskom arhivu čuva se svega dvadesetak pojedinačnih brojeva. Francelj je uređivao list do 1871. ili, možda, do 1872. g., a sasvim sam slučajno u jubilarnoj publikaciji "Obzora" iz 1936. g. (Obzor. Spomen-knjiga, str. 228) našao podatak da je "Pučki prijatelj" izlazio do 1877. g.

U svjetlu ovih činjenica izdanje Stražimirovih članaka iz "Pučkog prijatelja" kao knjige pod nazivom "Vinogradar" (drugo, prošireno izdanje pod nazivom "Vinogradarstvo" 1874. g.) dobiva osobit značaj. Naime, da članci nisu skupljeni u knjigu danas bi, čini se, nepovratno bio izgubljen onaj njihov dio koji je objavljivan 1869. g., što bi sa stajališta vrijednosti Stražimirova djela i povijesti naše vinogradarske misli i znanosti bio neprocjenjiv gubitak.

Na kraju, pokušao sam u Historijskom arhivu Varaždin utvrditi kada je Francelj umro, a time, posredno, i godinu njegova rođenja. Uspio sam pregledati matične knjige umrlih župe sv. Nikole od 1874. do 1883. g., ali nisam našao traženi podatak. Stoga mi predstoje dalja istraživanja, jer biografija ne može biti potpuna bez tako ključnih podataka kao što su mjesto i datum rođenja i smrti. A u ovakvom nedostatku podataka o Francelju i navodi o njegovoj zasluzi za seriju Stražimirovih članaka u "Pučkom prijatelju" kao i za knjigu "Vinogradar" što se nalaze u predgovoru toj knjizi prvorazredan su izvor za Franceljevu biografiju.

Srećko Ljubljanović